

Ders Kitaplarında Engellilik TAVSİYELER RAPORU

#EgitimeEsitKatilim

#EgitimeEsitKatilim

Hazırlayan: Melike Ergün

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ

Koordinasyon: Filiz Gül

Yayın Kimliği ve Kapak Tasarımı: Esra Köymen Irmak

Sayfa Uygulama: Emre Yeni

Baskı: Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.

Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1 Baha İş Merkezi A Blok Kat:2 Avcılar/ İstanbul

Tel. 0 212 414 17 00

www.mega.com.tr

Mart 2017

ISBN: 978-605-399-483-1

Bu belge **Sabancı Vakfı Hibe Programları desteğiyle** hazırlanmıştır. Bu belgenin içeriğinden sadece **İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (SEÇBİR)** sorumludur ve bu içerik herhangi bir şekilde Sabancı Vakfı'nın görüş ve tutumunu yansıtmaz.

Ders Kitaplarında Engellilik

TAVSİYELER RAPORU

Raporun Sesli Betimleme Derneği desteğiyle
hazırlanan betimlemeli versiyonları için bkz.
<http://secbir.bilgi.edu.tr/egitimeesitkatilim>

İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (SEÇBİR), Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği (TOHAD) ile Eğitim Reformu Girişimi (ERG) ortaklığında yürütülen ve Sabancı Vakfı Hibe Programları kapsamında desteklenen **“Eğitime Eşit Katılım Projesi”**, engellilerin eğitime eşit katılımı için eğitimcilerin güçlendirilmesini amaçlıyor.

Projede, 2016-2017 eğitim-öğretim yılında yayımlanan, farklı seviye ve branşlardan 37 ders kitabının incelendiği *Ders Kitaplarında Engellilik: Durum Analizi* ile birlikte engelliliğin ders kitaplarında nasıl ele alınması gerektiğine yönelik *Tavsiyeler* de sunuluyor. Ayrıca alternatif eğitim materyalleri geliştiriliyor.

İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (SEÇBİR)

Kasım 2010’da çalışmalarına başlayan SEÇBİR, ilköğretim ve ortaöğretim öğretmenleri ile akademi arasında köprü görevi görmeyi, iki alan arasındaki bilgi paylaşımını artırmayı hedefliyor.
www.secbir.org

Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği (TOHAD)

TOHAD, başta engelliler olmak üzere risk altındaki sosyal grupların kanun, anayasa, uluslararası sözleşmeler ve evrensel hukuk ilkelerinden doğan tüm haklarından eşitlik ilkesi kapsamında faydalanmaları amacıyla faaliyet gösteren bir sivil toplum örgütüdür.
www.tohad.org

Eğitim Reformu Girişimi (ERG)

2003 yılında kurulan ERG, çocuğun ve toplumun gelişimi için eğitimde yapısal dönüşüme nitelikli veri, yapıcı diyalog ve eleştirel bakış yoluyla katkı yapan bağımsız ve kâr amacı gütmeyen bir girişimdir.
www.egitimreformugirisimi.org

Proje Özeti

Eğitime Eşit Katılım Projesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim alışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (SEÇBİR), Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği (TOHAD) ile Eğitim Reformu Girişimi (ERG) ortaklığında yürütölmekte ve Sabancı Vakfı Hibe Programları kapsamında desteklenmektedir. Bu projede, engellilerin eğitimde eşit temsili ve eğitime eşit katılımı için ders kitaplarının iyileştirilmesine katkı sunulması ve eğitimcilerin güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Tüm bireyler, evrensel bir hak olan ve hem uluslararası hem de ulusal mevzuatta belirli sözleşme ve belgelerle güvence altına alınan eğitim hakkını koşulsuz gerçekleştirebilmelidir. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin 24. maddesinde, engelli bireylerin eğitim hakkından koşulsuz, ayrımcılığa uğramadan yararlanabilmeleri için devletlerin gerekli önlemleri almakla yükümlü olduğu belirtilmektedir. Ancak mevzuatta içerilse dahi, engelli bireyler eğitime katılımında pek çok sorunla karşılaşmaktadır. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2010 yılında gerçekleştirilen *Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması*'na¹ göre, Ulusal Engelliler Veritabanı'na kayıtlı bireylerin önemli bir kısmı (%41,6) okuryazar değildir. Sabancı Üniversitesi tarafından 2013 yılında yayımlanan *Engelsiz Türkiye için: Yolun Neresindeyiz? Mevcut Durum ve Öneriler*² başlıklı çalışmaya göre ise, eğitime erişen engelliler arasında ayrımcılık deneyimleri çok çeşitli ve yaygındır.

Engellilerin eğitime tam ve eşit katılımının sağlanması için, eğitim kurumlarının fiziksel olarak erişilebilirliği gereklidir, ama yeterli değildir. Eğitim Reformu Girişimi'nin 2016 yılında yayımladığı *Türkiye'de Ortaöğretimde Kapsayıcı Eğitim Durum Analizi*³ başlıklı belgeye göre, eğitim araç ve gereçlerinin engelliler için uygun tasarlanmış olması, eğitimcilerin engellilerin gereksinimlerini karşılayabilecek donanımda yetiştirilmesi ve eğitim süreçlerinde desteklenmesi de gereklidir. Kapsayıcı bir eğitimin geliştirilmesinde, ders kitaplarında engelliliğe ilişkin

¹T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu (2010) *Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması*. Erişim tarihi: 16 Ocak 2017. www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=244

²Menda, E., Balkan, N., & Berktaş, N. (2013) *Engelsiz Türkiye için: Yolun Neresindeyiz? Mevcut Durum ve Öneriler*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları

³Eđitim Reformu Girişimi (2016) *Türkiye'de Ortaöğretimde Kapsayıcı Eğitim Durum Analizi*. Erişim tarihi: 16 Ocak 2017.

http://www.egitimreformugirisimi.org/sites/www.egitimreformugirisimi.org/files/ERG_KapsayiciEgitim_DurumAnalizi.pdf

yaklaşım ve söylem de oldukça önemlidir. Kenan Çayır ve Melike Ergün'ün 2014 yılında yürüttüğü çalışma⁴, ders kitaplarının engelliliği kapsayıcı bir anlayışla hazırlanmadığını göstermektedir. Bu çalışmaya göre, ders kitaplarındaki metinlerin ve görsellerin hemen tamamında engelliler kendi başlarına sokağa çıkamayan, karşıdan karşıya geçemeyen, çalışamayan insanlar olarak resmedilmekte; engellilik, maddi yardımla ve merhametle yaklaşıldığında çözülebilecek bir 'sorun', engelli bireyler ise böylece içerilecek 'dezavantajlı' bir toplumsal grup olarak görülmektedir.

Bu bağlamda, Eğitime Eşit Katılım Projesi'nde, ders kitaplarında engelliliğin ne şekilde ele alındığının incelenmesi ve nasıl ele alınması gerektiğine ilişkin tavsiyelerin geliştirilmesi amaçlandı. Ders kitaplarının iyileştirilmesinin yanı sıra engelliliğe ilişkin temel kavramları ve bilgileri içeren alternatif eğitim materyallerinin de üretilmesi ve eğitimciler arasında yaygınlaştırılması hedeflendi.

Proje faaliyetleri dört alanda yürütülmektedir:

1. Ders Kitaplarında Engellilik: Durum Analizi ve Tavsiyeler

Durum Analizi kapsamında, Milli Eğitim Bakanlığı'nca 2016-2017 eğitim-öğretim yılında dağıtılan ve Türkçe; Hayat Bilgisi; Sosyal Bilgiler; İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi; Matematik; Fen Bilimleri; Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi; Sağlık Bilgisi; Psikoloji ve Sosyoloji olmak üzere 10 branştan toplam 37 kitap incelendi.

Araştırma bulguları, farklı branş ve seviyelerden öğretmenler ile sivil toplum ve üniversitelerden ilgili kişi ve kurumların katıldığı iki ayrı toplantıda paylaşıldı. Ayrıca, katılımcıların ders kitaplarında engelliliğin nasıl ele alınması gerektiğine yönelik tavsiyeleri alındı ve bu tavsiyeler derlendi.

2. Savunu çalışmaları

Proje kapsamında, Durum Analizi ve Tavsiyeler'in yanı sıra bu belgelerdeki bilgileri özetleyen bilgi notu ile infografik poster de üretildi; tüm bu belgeler Savunu Dosyası'nda toplandı. Bu dosyanın, Milli Eğitim Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın yetkililerinin yanı sıra Avrupa Komisyonu ve Birleşmiş Milletler'in ilgili komiteleriyle de paylaşılması hedeflenmektedir.

⁴ Çayır, K. ve Ergün, M. (2014) *Ders Kitaplarında Engellilik*. Erişim tarihi: 16 Ocak 2017. http://secbir.org/images/haber/2012/07/derskitaplarindaengellilik_rapor.pdf

3. Alternatif eğitim materyalleri

Engelliliğin eğitimde çok boyutlu ve disiplinlerarası bir yaklaşımla nasıl ele alınabileceğini örnekleyen materyallerin geliştirilmesi üzerine de çalışılıyor. Bu amaçla, Kenan Çayır, Melisa Soran ve Melike Ergün tarafından 2015 yılında derlenen *Engellilik ve Ayrımcılık: Eğitimciler için Temel Metinler ve Örnek Dersler*⁵ başlıklı kitapta yer alan metinlerden yola çıkılarak “Sakatlık nedir?”, “Engelli hakları”, “Erişilebilirlik nedir?” ve “Engellilerin eğitim hakkı” başlıklı dört animasyon video *herkes için erişilebilir* bir şekilde tasarlandı.

4. Öğretmen ve eğitim fakültesi öğrencileri ile atölye çalışmaları

Ders Kitaplarında Engellilik Araştırması bulguları ile birlikte animasyon videoların eğitimciler arasında yaygınlaştırılması amacıyla, Mayıs 2017’den itibaren atölye çalışmaları düzenlenmesi planlanmaktadır. Bu çalışmalar yoluyla, 450 öğretmen ile 200 eğitim fakültesi öğrencisine ulaşılması hedeflenmektedir. Proje çıktılarının, atölye çalışmalarının yanı sıra sosyal medya aracılığıyla da 200.000’i aşkın eğitimciyle paylaşılması amaçlanmaktadır.

Tavsiyeler

Proje kapsamında yürütülen araştırma sonrasında yayımlanan *Ders Kitaplarında Engellilik: Durum Analizi*’nde derlenen bulgular, 2014 yılında yürütülen çalışma kapsamında raporlanan⁶ bulgular ile kıyaslandığında, engelliliğin ‘içerilmesine’ yönelik bir çaba olduğu dikkat çekmektedir. Ayrıca T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Öğretim Programlarını İzleme ve Değerlendirme Sistemi çatısı altında yürütülen “Askı Süreci” aracılığı ile taslak öğretim programlarının, görüş ve önerileri alınmak üzere paydaşlar ve kamuoyu ile paylaşılması da bu çabayı destekler niteliktedir. Dolayısıyla, ders kitaplarının iyileştirilmesine yönelik tavsiyeleri derlemek ve sunmak çok değerlidir.

⁵ Çayır, K., Soran, M., ve Ergün, M. (der.) (2015) *Engellilik ve Ayrımcılık: Eğitimciler için Temel Metinler ve Örnek Dersler*. İstanbul: Karekök Yayınları. Erişim tarihi: 16 Ocak 2017.

<http://secbir.org/tr/yayinlar/30-turkce/yay-nlar-m-z/255-proje-kitab>

⁶ Çayır, K. ve Ergün, M. (2014) *Ders Kitaplarında Engellilik*. Erişim tarihi: 16 Ocak 2017.

http://secbir.org/images/haber/2012/07/derskitaplarindaengellilik_rapor.pdf

Ders kitapları, öğretim programlarında yer verilen kazanımlarla uyumlu olmalıdır. Bu nedenle öğretim programlarında hak temelli bir yaklaşımın benimsenmesi büyük önem arz etmektedir. Bu belge yayımlandığında taslak öğretim programları onay sürecinde olsa da, -öğretim programlarının değişime açık belgeler olmalarından hareketle- belgedeki tavsiyelerin, programların iyileştirilmesinde yol gösterici olabileceğini söylemek mümkündür. Raporun bu bölümünde, öncelikle ders kitaplarının hazırlanma sürecine ilişkin tavsiyeler, ardından *Ders Kitaplarında Engellilik: Durum Analizi* başlıklı belgede ortaya konan bulgulara ilişkin tavsiyeler sunulmaktadır.

Ders kitaplarının hazırlanma sürecine ilişkin tavsiyeler:

- *Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği*'nde, ders kitaplarının niteliğine ilişkin Madde 6-c'nin⁷ hayata geçmesi için, ders kitabı hazırlama sürecinde rol alan uzmanların engelliliğe hak temelli yaklaşım konusunda bilgilendirilmesi ve yönlendirilmesi.
- Ders kitaplarında engelliliğin adlandırılmasında kanun ve yönetmeliklerle tutarlı bir terminoloji kullanılması ve "özürlü" kavramının kullanılmaması
- Ders kitaplarının yazımında ve hazırlanmasında görev alan uzmanların engelliliğe hak temelli yaklaşım ve engelliliğin olağanlaştırılmasına yönelik yapılabilecek konularında bilgilendirilmesi [Örneğin, görsel uzmanlarının engelli karakterlere yalnızca karikatürize (sanal) resimler değil, gündelik hayattan fotoğraflar aracılığıyla da yer verilmesi konusunda yönlendirilmesi]
- Engellilik alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının ve aktivistlerin ders kitaplarının yazımı ve incelenmesi sürecine katılımının sağlanması ve ilgili komisyonlarda yer alması
- Ders kitaplarının farklı engellilik türleri gözetilerek, *evrensel tasarım ilkesi* benimsenerek *erişilebilir* kılınması (Örneğin, metinlerdeki yazı karakterlerinin boyutlarının büyütülmesi, yazılı materyallerin Braille alfabesi ile basılması, görsel içeriğin betimlenmesi, ders kitaplarının kolay-okunabilir⁸ versiyonlarının üretilmesi, ...)

Evrensel tasarım ilkesi

"... fiziki düzenlemelerin ya da hizmetlerin özel bir tasarıma veya uyarlanmaya gerek duyulmaksızın, ayrıştırıcı değil bütünleştirici şekilde, mümkün olan herkes tarafından kullanılabilmesi şeklinde tasarlanması esastır ve kavramsal tahlilde söz konusu tasarıma 'evrensel tasarım' (*universal design*) diğer bir adıyla 'kapsayıcı tasarım' (*inclusive design*) ya da 'herkes için tasarım' (*design for all*) denmektedir. Herkes için tasarım, ülkede yaşayan tüm fertleri kapsayıcı nitelikte ve nicelikte olmalıdır. Zira ilkesel anlamda değerlendirildiğinde bu bir 'insan hakkı' meselesidir."⁹

⁷Madde 6-c) Temel insan hak ve özgürlüklerini destekleyen ve her türlü ayrımcılığı reddeden bir yaklaşım sunar.

⁸Kolay-Okunabilen Materyaller için İlkeler başlıklı bilgi notuna ulaşmak için bkz.

<http://www.ifla.org/files/assets/hq/publications/professional-report/120-tr.pdf> (Erişim tarihi: 16 Ocak 2017)

⁹Özgül, H. (2015) "Tanım, Kapsam ve Geliştirilen Politikalar Düzleminde Türkiye'de Erişilebilirlik"

Engellilik ve Ayrımcılık: Eğitimciler için Temel Metinler ve Örnek Dersler içinde, (der.) K. Çayır,

M. Soran ve M. Ergün. İstanbul: Karekök Yayınları. s. 63,64. Erişim tarihi: 16 Ocak 2017.

<http://secbir.org/images/2015/pdf/metin5.pdf>

Ders kitaplarının içerik ve söylemine ilişkin tavsiyeler:

1. Engellilik yalnızca belli temalar dâhilinde temsil ediliyor

Engellilik ders kitaplarının genelinde değil, yalnızca belli temalar dâhilinde temsil edilmektedir. Hayat Bilgisi ders kitaplarında bir 'fark' olarak, Türkçe ders kitaplarında 'etkili iletişim kuramamaya neden' olarak, Fen Bilimleri ders kitaplarında ise bir 'duyu eksikliği/bozukluğu' bağlamında ele alınmakta; ilgili olduğu düşünülen noktalarda ise kısaca değinilmektedir. Bu durum, engelliliğin *olağan* bir durum olarak yorumlanmasının önüne geçmekte; toplumda egemen olan ve engelliliğe 'sıra dışı' ve 'uç' bir durum olarak yaklaşan algıyı güçlendirmektedir.

Tavsiyeler:

- Engelli karakterlerin ders kitaplarının genelinde yer alması
- Engelli bireylerin gündelik hayattan çeşitli bağlamlarda temsil edilmesi ve engelliliğin *olağan* bir durum olduğu fikrinin benimsenmesine katkı sunulması
- Farklı engellilik türlerinin görünür kılınması, engelliliğin temsilinin ortopedik engellilik ile sınırlı tutulmaması

2. Engellilik kimlikleştiriliyor ve başarı hikâyeleri istisnalaştırılıyor

Engelli karakterlere yer verilen ders kitaplarında, karakterlerin neredeyse tamamının *sadece* engelli olmaları belirtilmektedir. *Engelliliğin kimlikleştirilmesi* olarak adlandırılan bu durum, hak temelli bir yaklaşımın benimsenmesini güçleştirmektedir. Çünkü engelli bireyler sadece "engelli" değildir; toplumsal hayata katılırken ve çeşitli toplumsal rollerde temsil edilmelidir. Kimlikleştirilmenin yanı sıra, ders kitaplarında engelli karakterlerin *başarı hikâyelerine* sıklıkla yer verilmekte; bu aktarım esnasında başarı *istisnalaştırılarak*, sorumluluk bireye ve bireyin kendi çabasına yüklenmektedir. "*Azimle*", "*her şeye rağmen*" başaran engelli bireylerin eşit katılımı için devlet tarafından alınması gereken tedbirler ve sağlanması gereken düzenlemelere dair bir bilgilendirme yapılmamakta, başarı gösteren engelli bireyler *kahramanlaştırılmaktadır*.

Tavsiyeler:

- Engelli karakterlere sadece engelli olmaları sebebiyle yer verilmemesi ve engelli olmaları dışındaki özelliklerinin öne çıkarılması
- Başarı hikâyelerine yer verilen engelli karakterin başarısının yalnızca kendi sorumluluğuna yüklenmemesi ve gerekli yasal önlemlerin devletler tarafından alınarak bireylerin hakkı olan düzenlemelerin sunulması gerektiğinin her fırsatta vurgulanması
- Başarıya engel olan 'sorun' olarak bireyin engelliliğine değil, kendini gerçekleştirme olanak tanımayan toplumsal düzene odaklanılması ve böylece "rağmen" vurgusundan kaçınılması

3. Engellilik yardım temelli yaklaşımla ele alınıyor

Ders kitaplarında engelliliğe dair genel söylem -toplumda da yaygın olduğu şekilde- yardım temellidir. Bu bakış açısı, engelli bireylerin hak sahibi öznel olduğu fikrinin benimsenmesini güçleştirmekte ve 'eşit görmeme'ye neden olmaktadır. Dolayısıyla engelliliğe hak temelli yaklaşımın güçlenmesi noktasında sorun teşkil etmektedir. Ders kitaplarında engellilik toplumsal adalet bağlamında ele alınmamakta; çözüm olarak yardımseverlik vurgulanmakta, merhamet ve acıma gibi duygulara sıklıkla başvurulmaktadır. Böyle bir çerçevede engelliliğe dair kalıpyargıları yeniden üretir niteliktedir.

Tavsiyeler:

- Yurttaşların birbirlerini eşit görmeleri ve engelliliğe dayalı ayrımcılığın önlenmesi için ders kitaplarında yardım temelli söylemin yerini hak temelli söylemin alması yönünde bilgilendirmelere, farkındalık yaratacak içeriklere ve temsillere yer verilmesi
- Yardım kampanyalarının, engellilere yönelik merhamet ve acıma gibi duyguları güçlendirdiği ve engelliliği maddi yardımla çözülecek bir 'sorun'a indirgediği gerekçesiyle sorunsallaştırılması
- Engelli kişilerin ihtiyaç duyabileceği medikal araç ve gereçlerin sağlanmasının sosyal devletin görevi olduğunun belirtilmesi
- Engelliliğin bireysel düzeyde ve yardım kampanyaları ile ilişkilendirilerek değil, bütüncül bir sosyal politika yaklaşımıyla ele alınması
- 'Sivil toplum' konusunda, yardım temelli çalışan sivil toplum kuruluşları yerine hak temelli çalışan kuruluşların öne çıkarılması

Bütüncül sosyal politika yaklaşımı

“Türkiye’de engellilere yönelik politikaların hâlen önemli bir ayağını, sosyal yardım nitelikli faaliyetler oluşturmaktadır. Engellilere yönelik kamu harcamalarında en büyük gider kalemi gelir desteği ile evde bakım maaşı harcamalarıdır; kamusal sosyal destek programları mevcut hâliyle “asgarici” bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Oysaki gelir yoksulluğu ve sosyal dışlanma risklerinin oldukça yüksek olması nedeniyle engelli bireylerin karşı karşıya oldukları bu riskleri ortadan kaldıracak bütüncül sosyal politikalara ihtiyaç bulunmaktadır. Engellilerin eğitime eşit katılımlarının sağlanması, yalnızca engellilik temelinde ayrımcılığın sınıf ortamında ortadan kaldırılmasına yönelik eğitim yöntemlerinin uygulanması ve akran zorbalığıyla mücadele ile gerçekleştirilmesi zor bir hedeftir. Engellilere yönelik politikalar, engellilerin içinde yaşadıkları toplumsal koşulları bütüncül bir şekilde ele almalıdır.”¹⁰

4. Engellilik insan hakları bağlamında sorunlu ele alınıyor

Ders kitaplarında engellilik insan hakları bağlamında ele alınmamaktadır. İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi ders kitabında, diğer branşlarda da olması gerektiği gibi, engelliliğin insan hakları yaklaşımıyla işlenmesi gerekiyorken, yardım temelli hâkim algıyı pekiştirir nitelikte içeriğe rastlanmaktadır. Bu branşta dahi çözüm olarak hukuki ve eşitlikçi bir çerçeve sunulmamakta, engelli bireylerin toplumsal hayata eşit katılımında yaşadıkları sorunlara dair farkındalık yaratıcı bilgilendirmelere yer verilmemekte; yer yer ayrımcı ifadelerle rastlanmaktadır.

Tavsiyeler:

- İnsan haklarının tanımı, tarihi ve kapsamına dair bilgilendirmeler yapılması; bu çerçevede geliştirilen uluslararası sözleşmelere ve ulusal mevzuata ilgili ders kitaplarının belirli noktalarında değil, genelinde değinilmesi
- Odağın, uluslararası ve ulusal düzeyde kabul edilen engellilik tanımıyla örtüşecek şekilde, farklı gereksinimler ve özellikler gözetenmeden kurulan toplumsal düzene çevrilmesi
- İnsan hakları perspektifi ile düzenlenen ve kabul edilen belgelerde yer alan doğrudan ayrımcılık, dolaylı ayrımcılık, mâkul uyumlaştırma, evrensel tasarım vb. kavramların tanımlanması ve öğrencilerin bu çerçevede bilgilendirilmesi

¹⁰ Yılmaz, V. (2015) “Engellilerin Eğitime Erişiminde Kamusal Sosyal Destek Programlarının Önemi” *Engellilik ve Ayrımcılık: Eğitimciler için Temel Metinler ve Örnek Dersler* içinde, (der.) K. Çayır, M. Soran ve M. Ergün. İstanbul: Karekök Yayınları. s. 81-91. Erişim tarihi: 16 Ocak 2017. <http://secbir.org/images/2015/pdf/metin6.pdf>

5. Engellilik tıbbi yaklaşımla ele alınıyor ve farklar ‘sorun’ olarak tanımlanıyor

Araştırma kapsamında incelenen ve raporlanan Sağlık Bilgisi, Sosyoloji ve Psikoloji ders kitaplarında engellilik “*hastalık*”, “*toplumsal sapma*” ve “*norm dışı olma*” bağlamlarında işlenmektedir. Sağlık Bilgisi ders kitaplarında hâkim söylem olan tıbbi yaklaşıma göre engellilik, ‘bireysel bir sorun’ ve ‘tedavi edilmesi gereken bir hastalık’tır. ‘Engelli olmamayı’ daha değerli ve makbul gören, toplumsal düzenlemelerde engelli bireyleri hesaba katmayan bu bakış açısı ‘sağlamcılık’ olarak adlandırılır. Bu noktada tıbbi yaklaşımın ‘sağlamcı’ bakış açısını yeniden üretir nitelikte olduğunu söylemek mümkündür. Sosyoloji ve Psikoloji ders kitaplarında ise engellilik, iki disiplin tarafından ‘*normal*’ kabul edilenin dışında bir hâl olarak işlenmekte, ‘*normal*’ kabul edilene referansla tanımlanmakta ve kategorize edilmektedir. Bir çeşitlilik değil, sorun olarak ele alınmaktadır.

Tavsiyeler:

- “Yetiyitimi”, “fonksiyon kaybı” ve “engellilik” kavramlarının tanımlarına yer verilmesi
- Norm’ ve ‘makbul’ kabul edilene karşılık, farkların ‘sorun’ değil, *çeşitlilik* olarak tanımlanması, beraberinde farklı varoluşların toplumsal hayata etkin ve tam katılımının önemine dikkat çekilmesi, bu konuda bilgilendirmelere yer verilmesi
- Tedavi ve rehabilitasyon gibi süreçlerle ‘sorun’ olarak tanımlanan farkların iyileştirilmesinin genel söylem olarak sunulması yerine, sadece engelli bireyi değil, onu içeren ve çevreleyen ortamı da gözeten kapsayıcı bir model olarak *biyo-psiko-sosyal yaklaşımın* benimsenmesi ve bu konuda bilgilendirmeler yapılması

Biyo-psiko-sosyal yaklaşım

“Engellilerin kamusal sosyal destek hizmetlerinden yararlanabilmesi için tanınması, diğer bir deyişle engellilik durumuna dair bir teşhis alması zorunludur. Böylece, engelli bireyler tanıya bağlı olarak sınışılandırılmakta ve engellilik bir etikete dönüşerek bireyi tanımlayan tek özellik hâline dönüşebilmektedir. Ayrıca engellilik, bireyin yaşadığı çevre gözetilmeksizin “tıbbi” bir yaklaşımla ele alınmakta; tedavi edilmesi gereken bir sorun olarak görülmektedir. Oysaki biyo-psiko-sosyal yaklaşıma göre, bireyin tam ve etkin katılımı için sadece engelli bireyi değil, onu içeren ve çevreleyen ortamı da gözetilen bir model benimsenmelidir; aileden öğretmenlere, politika uygulayıcılarından engellilik kültürüne kadar bireyi etkileyen tüm ortamlar dikkate alınmalıdır.”¹¹

¹¹ Sart, Z. H. (2015) “Engelli Çocukların Eğitim Hakkı: İnsan Hakları Çerçevesinde Kaynaştırma/Bütünleşme Yoluyla Eğitim” *Engellilik ve Ayrımcılık: Eğitimciler için Temel Metinler ve Örnek Dersler* içinde, der. K. Çayır, M. Soran ve M. Ergün. İstanbul: Karekök Yayınları. s. 93-108. Erişim tarihi: 16 Ocak 2017. <http://secbir.org/images/2015/pdf/metin7.pdf>

Kaynakça

- Çayır, K. ve Ergün, M. (2014) *Ders Kitaplarında Engellilik*. Erişim tarihi: 16 Ocak 2017. http://secbir.org/images/haber/2012/07/derskitaplarindaengellilik_rapor.pdf
- Çayır, K., Soran, M., ve Ergün, M. (der.) (2015) *Engellilik ve Ayrımcılık: Eğitimciler için Temel Metinler ve Örnek Dersler*. İstanbul: Karekök Yayınları. Erişim tarihi: 16 Ocak 2017. <http://secbir.org/tr/yayinlar/30-turkce/yay-nlar-m-z/255-proje-kitab>
- Eğitim Reformu Girişimi (2016) *Türkiye’de Ortaöğretimde Kapsayıcı Eğitim Durum Analizi*. Erişim tarihi: 16 Ocak 2017. http://www.egitimreformugirisimi.org/sites/www.egitimreformugirisimi.org/files/ERG_KapsayiciEgitim_DurumAnalizi.pdf
- Menda, E., Balkan, N., ve Berktaş, N. (2013) *Engelsiz Türkiye için: Yolun Neresindeyiz? Mevcut Durum ve Öneriler*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları
- Özgül, H. (2015) “Tanım, Kapsam ve Geliştirilen Politikalar Düzleminde Türkiye’de Erişilebilirlik” *Engellilik ve Ayrımcılık: Eğitimciler için Temel Metinler ve Örnek Dersler* içinde, (der.) K. Çayır, M. Soran ve M. Ergün. İstanbul: Karekök Yayınları. s. 61-79. Erişim tarihi: 16 Ocak 2017. <http://secbir.org/images/2015/pdf/metin5.pdf>
- Sart, Z. H. (2015) “Engelli Çocukların Eğitim Hakkı: İnsan Hakları Çerçevesinde Kaynaştırma/Bütünleşme Yoluyla Eğitim” *Engellilik ve Ayrımcılık: Eğitimciler için Temel Metinler ve Örnek Dersler* içinde, (der.) K. Çayır, M. Soran ve M. Ergün. İstanbul: Karekök Yayınları. s. 93-108. Erişim tarihi: 16 Ocak 2017. <http://secbir.org/images/2015/pdf/metin7.pdf>
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu (2010) *Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması*. Erişim tarihi: 16 Ocak 2017. www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=244
- Yılmaz, V. (2015) “Engellilerin Eğitime Erişiminde Kamusal Sosyal Destek Programlarının Önemi” *Engellilik ve Ayrımcılık: Eğitimciler için Temel Metinler ve Örnek Dersler* içinde, (der.) K. Çayır, M. Soran ve M. Ergün. İstanbul: Karekök Yayınları. s. 81-91. Erişim tarihi: 16 Ocak 2017. <http://secbir.org/images/2015/pdf/metin6.pdf>

#EgitimeEsitKatilim

Eğitime Eşit Katılım Projesi,
İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim alışmaları
Uygulama ve Araştırma Merkezi (SEÇBİR),
Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği (TOHAD) ile
Eğitim Reformu Girişimi (ERG) ortaklığında
Sabancı Vakfı Hibe Programları
kapsamında yürütölmektedir.

 /EgitimeEsitKatilim

 /EKatilim